

# VYDŪNAS IR VOKIEČIŲ MISTIKA: TIKĖJIMAS IR DVASINĖ BEI PSICHOEMOCINĖ SVEIKATA

**Rima Palijanskaitė**

Vydūno draugija

## **Anotacija**

Straipsnyje analizuojami Vydūno ir vokiškosios mistikos ypatumai, mistikų idėjos apie žmogų, jo dvasinę bei psichoemocinę sveikatą. Mistinis tikėjimas traktuojamas kaip gyvenimas savo esme, kaip autentiška būtis, pagrįsta žmogaus dvasiniame prade slypinčiomis aukščiausiomis vertybėmis.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: asmenybė, Dievas, sveikata, tikėjimas, vokiečių mistika.

## **Abstract**

In the article peculiarities of Vydūnas and German mysticism were analyzed, and also the ideas of the mystics about the spiritual and psycho-emotional health were discussed. Mysticism (living faith) is considered as the way of living according the one's spiritual essence (or Divine will), as authentic way of being, based on one's highest virtues hidden in the spiritual background of human nature.

KEYWORDS: personality, God, faith, health, German mysticism.

## **Įvadas**

Streso problematiką analizuojantys autoriai tvirtina, jog „nemaža klausimų lieka neatsakyta.“<sup>1</sup> Ypač retai ieškoma atsakymo į vieną svarbiausių klausimų: kokios yra asmenybės savybės, padidinančios atsparumą stresui ir tuo pačiu rizikingam gyvenimo būdui? Apibendrinamas įvairių psichologų tyrimus, R. Lazarus konstatuoja, jog „tarp keleto asmenybės savybių, kurios atrodo susijusios su atsparumu stresui, yra konstruktyvus mąstymas, tvirtumas, viltis, išmokimas pasinaudoti galimybėmis, optimizmas, *Aš* efektyvumas ir sutelktumas.“<sup>2</sup> Išryškindamas emocijų reikšmę sveikatai ir nepakankamą jų įvertinimą, straipsnio autorius išskiria *laimę, pasididžiavimą, dėkingumą, viltį, meilę ir atjautą*. Tačiau kas yra šių teigiamų arba neigiamų (Lazarus minimų *pykčio, nerimo, kaltės, gėdos, liūdesio, pavydo* ir kt.) emocijų *generatorius*? A. Karaliaus tvirtinimu, „žmogaus dvasia, nuotaika, gyvenimo vertinimas labiausiai priklauso nuo sąmoningai pasirinktos arba nesąmoningai perimtos, įsisąmonintos pasaulėjautos, pasaulėžiūros, vertybių sistemos, religijos.“<sup>3</sup> Kol kas, deja, šie asmenybės savybes formuojantys faktoriai beveik neanalizuojami...

Vydūno pozicija aiški: tik prasminga būtis, tik gyvenimas savo esme (*Dievo valia*) pažadina žmoguje dvasines galias, kurios yra saviaktualizacijos, laimės ir sveikatos pagrindas. Tokio žmogaus gyvenime dominuoja teigiamos emocijos ir aukščiausiosios vertybės, įgalinančios jį siekti asmenybės brandos ir savo būties įprasminimo. Kalbėti apie rizikingą elgesį ar tam tikrą agresiją (autoagresiją) tokiu atveju netenka. Didžiausia tokių žmonių vertybė yra prasminga būtis, o sveikata – kaip ir laimė – daugeliu atveju yra tiesiog natūrali prasmingo gyvenimo ir išminties išdava. Pernelyg didelis žmonių susirūpinimas kūno puoselėjimu ir susikūrusi ištisa jo industrija byloja apie

<sup>1</sup> I. Šidlauskaitė. Psichologinio-socialinio streso ir gyvenimo stiliaus sąsajos // *Psichologija*, 2001, nr. 24, p. 22.

<sup>2</sup> R. S. Lazarus. Nuo psichologinio streso iki emocijų: besikeičiančių požiūrių istorija // *Psichologija*, 1998, nr. 18, p. 127.

<sup>3</sup> A. Karalius. Gyvenimo kokybės kriterijai ir gyventojų apklausa // *Filosofija, sociologija*, 1994, nr. 3, p. 12.

kūno sureikšminimą. Gi medicininis cinizmas, P. Sloterijko manymu, to tik ir siekia. „Kuo daugiau ligų sukelia politinės bei civilizacijos sąlygos ir pati medicina, tuo labiau mūsų visuomenės medicininė praktika kyla į aukštesniojo cinizmo valdas, kur pati dešinė ranka skatina tą blogį, už kurio gydymą kairė ima pinigus.“<sup>4</sup> Vydūnas beveik prieš šimtmetį, žvelgdamas į dvasinius bei moralinius žmogaus gyvenimo aspektus, Europą pavadino *ligonbučiu*. Pasak A. Maslou, „tampa vis aiškiau, kad tai, ką mes psichologijoje vadiname *normaliu*, iš tikrųjų tėra vidutinybių psichopatologija. [...] Egzistencialistų vykdomi autentiškos asmenybės ir autentiško gyvenimo tyrinėjimai padeda išvilkti šį bendrą apgaulingumą, šį gyvenimą iliuzijomis ir baime į nemaloniją, ryškia šviesą, kurioje jis aiškiai pasirodo kaip liga, nors ir labai paplitusi.“<sup>5</sup>

Šio straipsnio tikslas – į žmogaus prigimtį, į jo būties klausimus ir sveikatą pažvelgti, A. Maslou žodžiais tariant, „pikinius išgyvenimus“ patyrusiųjų ir autentiška būtimi pasižymėjusiųjų – dvasine bei psichoemocine prasme itin brandžių – asmenybių akimis.

### Mistikos arba gyvojo tikėjimo fenomenas

Tikėjimo sąvokos neretai vengiama, nes ji, pasak garsaus teologo P. Tillichio, prarado savo pirmąją, tikrąją prasmę ir įgavo „įsitikinimo kažkuo netikėtu“ atspalvį. Tokį tikėjimą Vydūnas vadina akluoju arba negyvuoju, jį tapatindamas su apsvaigimu nuo alkoholio, nikotino ar geismų. Pasak V. Bagdonavičiaus, „žmogaus dvasiniam tobulėjimui skirtoji Vydūno filosofijos dalis iš esmės yra mistiškoji dalis.“<sup>6</sup> Gyvasis tikėjimas (mistika, Dievo patyra) iš esmės skiriasi nuo dogmatiškojo tikėjimo ne tik teologine prasme, bet ir savo įtaka asmenybei. Dogmatiškas tikėjimas – sustingusi teiginių ar idėjų sistema, pasak mitologo D. Razausko, „gyvą sielą, tiesioginius jos išgyvenimus, jausmus, patyrimus bei mintis, patį psichinį bei dvasinį gyvenimą kaip tokį grasina sukaustyti gatavomis „idėjomis“, lietuviškai tariant, – sustabdyti stabais.“<sup>7</sup> P. Tillichas, priminęs prieš Romos sistemą nukreiptą Liuterio puolimą, konstatuoja, kad ši sistema akivaizdžiai blokavo pasitikėjimo savimi drąsą ir sankcionavo sistemą, kurioje kaltės ir mirties nerimas negalėjo būti įveiktas – tai galėjęs padaryti tik misticizmas. Pasak teologo, „tikėjimas nėra nuomonė, o būseną. Būseną, kai esi pagautas būties galios, kuri pranoksta viską, kas yra, ir kurioje dalyvauja visa, kas yra. Kas šios galios pagautas, įstengia teigti save, nes žino, kad jį teigia pati būties galia.“<sup>8</sup> Tor Andrea veikale „Mystikens psykologi“ (1926) pabrėžė, jog mistiką „galima laikyti pamaldumu, kuriam svarbiausia – vidinės religinės patirties akcentavimas, religijos įgyvendinimas sieloje. Misticizmas yra grynoji religinė intraversija.“<sup>9</sup> Šie du vienas kitą papildantys mistikos (gyvojo tikėjimo) apibūdinimai labai artimi Vydūno ir vokiškajai mistikai.

<sup>4</sup> P. Sloterdijkas. Medicininis cinizmas // Jakušovaitė I. *Medicinos filosofija*, 2011, Kaunas, p. 100.

<sup>5</sup> A. Maslow. *Būties psichologija*, 2011, Vilnius, p. 85.

<sup>6</sup> V. Bagdonavičius. *Spindulys esmi begalinės šviesos*, 2008, Vilnius, p. 96.

<sup>7</sup> D. Razauskas. Sustabarėjusi sąmonė: „dvasinės stambeldystės“ samprata // *Kultūrologija*, nr. 14, p. 232.

<sup>8</sup> P. Tillich. *Drąsa būti*. 1999, Vilnius, p. 127.

<sup>9</sup> Ž. Bieliauskas. Misticizmas // *Kultūra ir religija*, 1995, Vilnius, p. 335.

Apmąstydamas gyvojo tikėjimo svarbą, Vydūnas jį apibūdina kaip *atsibudimą Dievuje*, kuris iš esmės pakeičia žmogų. „Ir šitu atsibudimu jis kyla į aukštesnį savo esmės atsiskleidimo laipsnį. Tikyba yra tokiu būdu atsivėrimas Kūrėjo galioms, kurios glūdo jau žmogaus esmėje ir tada apsieiškia. Jos ir padaro žmogų esybę su išrinktomis aukštomis ypatybėmis, esmiškos kultūros žmogumi. Visi jo pasireiškimai, visa, ką jis mąsto, ką jis kuria, ką jis daro ir ką jis vengia daryti, visa tai įrodo aiškiai žmonišką didingumą.“<sup>10</sup> Ši tikinčiojo charakteristika kartu apibūdina ir dvasiškai sveiką asmenybę, turinčią esmines atsparumo stresui ir nesveikai gyvenimui savybes.

Straipsnyje „Kas mistika“ Vydūnas kalba apie įgimtą žmogaus norą siekti didesnio sąmoningumo, išskylant iš savo asmenybės ir tampant „aukštybės žmogumi“ – tam jau senovėje būdavę vartojamos įvairios priemonės, apeigos. Kiti, geriau pažindami save ir geriau nujausdami savo esmę „tarsi susilieja su visumos esme“, kas vadinama mistika „ir reiškia slėpingumą, slėpinį“.<sup>11</sup> Vydūnas atskiria tikrąją mistiką nuo pseudomistikos, kuri „nėsiskaito su tikrenybėmis šio gyvenimo“ ir teigia mistiką esant visų tikiybų ir visų filosofų mokslų pagrindu. „Visais laikais buvo tokių, kurie žmogaus vienumo ieškojo savo vidaus gelmėj, ieškojo jos pasaulio Priežastyj. Ir tokie žmonės, vadinami mistikais, lygiai tuomet sprendė savo uždavinį, kuomet žmonija linko lėkštuman. Jų žymiausiai gyveno tarp 1300-ų ir 1700-ų metų. Daugiausiai žinomi yra vokiečiai Johanas Ekhartas, Jakobas Bėmė, Angelas Silezietis. Tokių mistikų gyvenimas buvo nuolatinis tikiybės gaivinimas.“<sup>12</sup> Vydūnas mistikus traktuoja ir kaip intelektualinių bei socialinių visuomenės reformų pradininkus, sąmoningumo puoselėtojus. Kritiškai žvelgdamas į bažnyčios reikalaujamą paklusnumą – „nuo jos priklausė net vidinis žmogaus gyvenimas“ – nepriklausomo mąstymo raidą Vydūnas sieja būtent su mistikais, nes šie laikai „prasidėjo mistikų manifestais.“<sup>13</sup>

Vokiečių mistikos pradžia siejama su domininkonu Meisteriu Eckhartu [±1260–1327] ir jo mokiniais Heinrichu Seuse [1300–1365] bei Johannu Tauleriu [1300–1361]. Tikrosios vokiškosios mistikos pradininkės visgi yra moterys, iš kurių žymiausios – Hildegarda Bingietė [1098–1179] ir Mechtilda Magdenburgietė [1212–1282]. „Visada, kai vyrai savo moksliskumu kuria tam tikras kietas, nepajudinamas sistemas, kurios tolimesnei dvasios plėtotei gali sudaryti kliūtis, kai jų mintys tarsi suakmenėja ir pažangai užkerta kelią, tada visuomet atsiranda moterų, kurios pačių vyrų inspiruotos arba pačios savo iniciatyva vėl imasi atgaivinti tai, kas buvo sustingę.“<sup>14</sup> Į Strazbūrą – kuris buvo apimtas šio mistinio moterų judėjimo ir įvairios religinės kūrybos – Eckhartas atvyko su ypatinga misija – užtikrinti dvasinį vadovavimą į mistiką linkusioms moterims vienuolėms. Eckhartas buvo jų idėjų apie Dievo patirtį sužavėtas, ir taip gimė vadinamoji *Reino mistika*. Šiandien vokiškąja mistika laikoma visa vėlyvojo viduramžio vokiečių kalba parašyta mistinė literatūra, kurią atgaivino ir šį terminą įtvirtino XIX a. kleistėjusi vokiečių romantizmo literatūra.

<sup>10</sup> Vydūnas. Atsiminimai ir svarstymai tikiybės atžvilgiu // Vydūnas, *Raštai*, t. 4, p. 402.

<sup>11</sup> Vydūnas. Kas mistika // Vydūnas. *Raštai*, t. 4, 1994, Vilnius, p. 353.

<sup>12</sup> Vydūnas. *Mūsų uždavinys*, 1921, Tilžė, p. 180.

<sup>13</sup> Vydūnas. Karas ir religija // Vydūnas. *Raštai*, t. 4, p. 23.

<sup>14</sup> J. Eretas. *Meister Eckhartas iš Hochheimo*, Kaunas, 1930, p. 66.

Šiame darbe apsiribosime Vydūno minimu žymiausių vokiečių mistikų trejetu – Meisteriu J. Eckhartu, J. Bėme (*Jakob Böhme*) [1575–1624] ir Johanu Šefleriu (*Johannes Scheffler*), pasivadinusiu Angelu Sileziečiu [1624–1677].

### Mistikų asmenybės ir jų gyvenimo ypatumai

J. Eckhartas – vienuolis dominikonas, studijavęs Vokietijoje ir Prancūzijoje, anksti pasižymėjo individualiu mąstymu bei giliomis įžvalgomis apie dvasinį žmogiškosios prigimties matmenį, tuo neretai nustebindamas savo kolegas. A. Sileziečio gilinimasis į vidinį žmogaus pasaulį ir jo išryškėjimas – tiek pozityviaja, tiek negatyviaja prasme – nestebina, nes jis turėjo medicininį išsilavinimą ir apie 10 metų dirbo gydytoju, kartu, pasak jo biografų, užsiimdamas ir *praktine mistika*. Tuo tarpu J. Bėmė, vertęsis batsiuvio amatu, jokių aukštųjų mokslų nebaigė, tačiau uoliai gilinosi į Bibliją, mistikų veikalus ir buvo labai pamaldus. Vizijos ankstyvoje jaunystėje ir vėliau pakeitė jo asmenybę bei gyvenimą; regėjimu įgytąjį suvokimą apie žmogų, pasaulį ir Dievą, paties mistiko teigimu, nešiojo savyje dvylika metų – panašiai kaip moteris nešioja savo iščiose vaisių – ir tada ėmęs užrašyti tai, ką buvo įmanoma užrašyti, įvardyti.

Nors žinių apie vokiečių mistikų gyvenimą išlikę nedaug, visgi galima tvirtinti, jog tai buvo itin stiprios ir psichologine prasme brandžios asmenybės. Pirmiausia tai savimi, savo intuityvumu pradu itin pasitikintys žmonės: jie kalbėjo ir rašė kaip Dievo pašaukti, jo įpareigoti, paprastai neatsižvelgdami į galimus dėl to nepatogumus, nemalonumus, netgi grėsmes. Dėl savo drąsių, su bažnyčios mokymu sunkiai derančių religinių pažiūrų Eckhartas ir Bėmė buvo persekiojami bažnyčios vyresniųjų. A. Sileziečio gyvenimas išsiskiria daugiau vidinėmis dramomis: 1666 m. užėmęs atsakingas pareigas kovoje su kontrreformacija Silezijos arkivyskupijoje, netrukus imasi naujos misijos – pereina į katalikų tikėjimą pats, ir tai daryti agituoja kitus. Nenuostabu, jog paskutiniaisiais metais rašytų jo dvidešimties knygų pobūdis skiriasi nuo pirmųjų – jose pastebimi ir prieštaravimai.

Vydūnas iš vokiečių mistikų išsiskiria tuo, kad nuo pat vaikystės turėjo rimtų sveikatos problemų, o jį ilgai lydėjęs mirties šešėlis lėmė didesnę jo dėmesį sąmoningumo ir sveikatos klausimams, gyvenimo ir mirties fenomenai. Fizinės sveikatos prasme Vydūnui artimiausias yra J. Bėmė: jo tėvai buvo žemdirbiai, bet suvokę, kad sunkus fizinis darbas dėl silpnos sveikatos sūnui nebus įmanomas, pasirūpino, kad įgytų batsiuvio amatą. Eckharto ir Bėmės gyvenimas psichoemociškai prasme buvo turtingas ir spalvingas, nors ir nelengvas. Jų mirtį, neabejotina, paankstino negatyvūs išgyvenimai, susiję su persekiojimais: Eckhartui buvo iškelta byla dėl *erezijų*, neaiškiomis aplinkybėmis jis mirė atvykęs į popiežiaus rūmus, o Bėmė susirgo ir greit mirė sugrįžęs po ilgą kelionę, kuri nesuteikė jokių vilčių dėl jo užtarimo (jį ir jo šeimą persekiojo vyresnysis pastorius, įtraukdamas į šį procesą ir miestelio žmones). Vydūnas dėl savo religinių pažiūrų buvo pašiepiamas ir kritikuojamas, o dėl etninių pažiūrų – persekiojamas, 1938 m. netgi įkalinamas

Tilžės kalėjime. Vydūno sveikata labai nukentėjo ir dėl persekiojimų Tilžėje, ir dėl sunkių bei kenksmingų gyvenimo sąlygų evakuacijos į Vokietiją metu. Iš kitų mąstytojų jis išsiskiria ne tik ilgiausiu gyvenimu, bet ir gausiausiu kūrybiniu palikimu bei įvairialypia kultūrine veikla.

Pagrindinė mistikų gyvenimo ir veiklos kryptis – intelektualiniai ieškojimai ir savosios išminties, susijusios su žmogaus, pasaulio ir Dievo pažinimu, sklaida. Tai laisvos, turinčios didelių užmojų, netgi *revoliucingo charakterio* (Ė. Fromo samprata) asmenybės, nenorinčios taikstyti su visuomenės ir bažnyčios idėjiniais stereotipais, kurie *Dievo karalystės* pasiekti nepadedą, o greičiau nuo jos atitolina; radikaliausiai šiais klausimais pasisakė Bėmė, siedamas bažnyčios valdančiuosius ir jų diegiamą Dievo sampratą su *Antikristu*. Mistikų asmenybėms būdinga drąsa ir laisvė, paprastumas ir nuoširdumas, aukšta moralė ir dvasingumas, pasitikėjimas savimi, savo misija ir Dievo valia. Nors jie turėjo ne vieną autoritetą, pagrindinis jų orientyras, priimant sprendimus ar siekiant suvokti save ir Dievą, buvo jų pačių intuicija, vizijos, apmąstymai. Tvirtinama, jog Eckhartas savo idėjas skelbė su visišku pasitikėjimu, nepaisydamas kitų nuomonės: „Didžiausias autoritetas gali jam sakyti ką nori, o jis varo savo ir gana.“<sup>15</sup> Eckhartas, beje, vengdamas konflikto su bažnyčia – nors ir labai skausmingai – savo *eretiškų* idėjų paskutiniaisiais gyvenimo metais buvo priverstas *atsižadėti*...

### Žmogus ir jo santykis su Dievu

Eckharto misticizmas, kaip pabrėžia jo tyrinėtojai, yra ne kas kita kaip žmogaus savęs, kaip *kilniojo žmogaus*, pažinimas. Traktate *Apie kilnųjį žmogų* Eckhartas išskiria dvejopą žmogaus prigimtį – išorinę žmogų, kurį sudaro kūniškoji ir su ja sumišusi sielos prigimtis, ir vidinę žmogų: „jį Raštas vadina naujuoju, dangiškuoju, jaunu žmogumi, draugu ir kilniu žmogumi.“<sup>16</sup> Vydūnas šį *kilnųjį žmogų*, kuris, pasak Eckharto, „visą savo būtį, gyvenimą ir palaimą gauna ir ima vien iš Dievo, per Dievą ir Dievą“, vadina didžiuoju Žmogumi, žmogaus Didybe, dieviškuoju Žmogumi, ir apie tai išsamiai rašo veikale „Slėpiningoji žmogaus didybė“. *Kilnioji siela* skatinama suvokti, jog *nešioja savyje didybę*, Dievo Karalystę, kuri tapatinama su pačiu Dievu.

J. Bėmė jau pirmojoje savo knygoje prabyla apie visų kūrinių, visų priešybių vienovę, todėl norintiems kalbėti apie Dievą, pataria gerai pamąstyti apie visas gamtos jėgas bei kūrinius, ir ypač apie žmogų – visa, kas yra Dievuje, yra ir žmoguje, nes žmogus esąs Dievo atvaizdas. Bėmė žmogiškosios prigimties sampratą itin praturtina jame slypinčiu negatyviuoju pradū – žmogus neša savyje dangų ir pragarą, ir kiekvienas sau pačiam yra ir *Dievas*, ir *velnias*, nes žmogiškoji siela yra *Dievo centras* ir *gamtos centras*. Pasaulio savybės (*kokybės*) – ne tik dieviškosios, bet ir pragariškosios – žmoguje pasireiškiančios kaip „blogis, neapykanta, beprotybė, rūstybė, neišsiauklėjimas, bedieviškumas, įžūlumas, kvailumas ir nedorybės.“<sup>17</sup> Taigi, ir *dieviškoji trejybė*, ir

<sup>15</sup> J. Eretas. Mistikų kalba ir stilius // *Athenaeum*, 1930, nr. 2, p. 148.

<sup>16</sup> J. Eckhart. *Traktatai ir pamokslai*, 1998, Vilnius, p. 120.

<sup>17</sup> Якоб Бёме. *О трoйственнoй жизни человека*, Санкт-Петербург, 2007, p. 6.

*pragaras* – visa yra žmoguje. Kad jame atsiskleistų dieviškumas, jis turįs nusigręžti nuo savo *užgaidų* ir atsigręžti į jame esančią *Dievo Akį* ir *Dieviškąją Protą*. Bėmės minimi įgeidžiai bei tamsusis pradas yra tai, ką Vydūnas vadina geisminguoju pradū, pažmoniškumu. Kaip ir Vydūnas, gyvūniškojo prado išgalėjimą žmoguje Bėmė sieja su žmogaus degradavimu: „Žmogau, pažvelk į save [...], taip užtiksi, kad tu tuo pačiu metu esi žmogus ir žvėris, ir pamatysi savo sunkų kritimą.“<sup>18</sup> Bėmės tvirtinimu, tai, kas Dieve yra neatskiriama – gėris ir blogis – žmoguje turi būti atpažinta ir atskirta, tik taip galima pasiekti asmenybės pilnatvę, vadinamą čia *Dievo Karalyste*. Į gėrį ir blogį jis žvelgia kur kas giliau ir plačiau nei kiti, paliesdamas įvairius blogio raiškos aspektus. Bėmė itin radikaliai prabyla apie bažnyčios hegemoniją bei tamsiąją pasaulio pusę. „Mes norime tau parodyti tikrąjį *Antikristą*, kuris valdo visą pasaulį – Dievas leido mums tai pažinti, kad tavo siela išvystų tai. Iki šiol tu jį laikai *Dievu*. [...] Juk nėra žmogaus, kuris jo neturėtų ir nenešiotų savo širdyje!“<sup>19</sup>

A. Silezietis, kaip ir J. Bėmė, išryškina tai, jog, visa – *Dievas* ir *rojus*, *Antikristas* ir *pragaras* – yra pačiame žmoguje. Dvieiliume *Tavo rojus – tavyje pačiame*, klausia: „Bėgly, kur skubi? Tavo rojus yra tavyje, / ieškodamas jo aplink, netikėtai jį pražiopsosi.“<sup>20</sup> Ne tik Dievas, bet ir šviesai besipriešinantis pradas slypi žmoguje, todėl patariama *Antikristo* ieškoti savy – „kitaip, mažatiki, tave šis plėšrūnas suės.“ Kaip ir kiti mąstytojai, šių dvieilių autorius Dievo ieškojimą suvokia kaip atsigręžimą į savo būties gelmę, į savo esmę: „Kas veda Dievop? Šaltinis Tavyje pačiame, / neužverk jo, kad jis visą laiką tekėtų.“<sup>21</sup> Pagrindinė *Cherubiniškojo piligrimo* mintis „yra universali idėja apie Dievo ir žmogaus susiliejimą, apie jų intymų artumą (union mystica).“<sup>22</sup> A. Silezietis kalba apie žmogaus palaimą būti Dieve, panirti į Jį, ištirpti Jame ir stebisi vergiška tikinčiojo, kuris prašo kokių nors gėrybių Dievo, pozicija, nes visos vertybės ir palaimingo gyvenimo versmės esanti žmoguje. Vydūno manymu, žmogus galįs prašyti Dievo tik jo Malonės išbandymuose ir išminties, kad Dievuje susivoktų ir atsibustų, kad Dievą savyje atrastų.

Svarbiausias vokiškosios mistikos bruožas, anot I. Fokino, kad ji neslopina žmogaus *AŠ*, jo individualumo. Priešingai – „tikras individualumas tiek pat nemirtingas, kaip ir pati viršindividualybė, nesgi viena be kito nemąstoma. Tokia yra esminė vokiškosios mistikos idėja.“<sup>23</sup> Vydūniškoji ir vokiškoji mistika ne tik nedaro neperžengiamo barjero tarp žmogaus ir Dievo, bet teigia juos esant neatskiriamus, todėl viena svarbiausiųjų yra mintis, kad tarp žmogaus ir Dievo negali būti jokio tarpininko, nes tik Jis yra absoliuti tiesa, reikalaujanti absoliutaus nuolankumo Absoliučiai Dvasiai. Taip, anot Fokino, keičiasi žmogaus savivoka ir jo savivertė: jis jau nebėra *Dievo vergas*, kuriam būtina paklusti įstatymams, bet atsakomybės jausmą ir savo individualų reikšmingumą įsisąmoninęs *Dievo karalystės pilietis*. Tai jau ne paklusnus savo vadovams

<sup>18</sup> Яков Бёме. *О тройственной жизни человека*, Санкт-Петербург, 2007, p. 170.

<sup>19</sup> Яков Бёме. *О тройственной жизни человека*, Санкт-Петербург, 2007, p. 245.

<sup>20</sup> Ангелус Силезиус: *Херувимский странник*, Санкт-Петербург, 1999, p. 75

<sup>21</sup> Ten pat, p. 69.

<sup>22</sup> Н. Гручинская. Ангел Силезкий и немецкая мистика // А. Силезиус: *Херувимский странник*, 1999, p. 33.

<sup>23</sup> И. Фокин. *Philosophus teutonicus Яков Бёме* // Я. Бёме. *О тройственной жизни человека*, 2007, p. LXXI.

mokinukas, „ieškantis *maisto* savo neramiai ir neryžtingai sielai iš šalies, bet veikiantis brandžiai ir nuosekliai, įsiklausydamas į savo vidinį balsą, iš dvasinių gelmių bylojantį jam tvirtą tikėjimą.“<sup>24</sup>

Gyvasis tikėjimas – gyvenimas savo esme, arba – autentiškoji būtis

Vydūnas žmogaus esmę sieja su tikroju žmoniškumu, kuris tapatus dieviškumui, tikrajai žmogaus gyvybei: „Šita giliausioji ir tikriausioji žmogaus gyvybė visokiais spinduliais sušvinta. Pasirodo ji ypatingu žmogaus tvirtumu ir atvirumu bei drąsumu, nekaltumu ir malonumu [...], išmanymu, prakilnumu, dora ir t. t. Trumpu žodžiu tikroji žmogaus gyvybė gali būti vadinama žmoniškumu. To žmoniškumo vidurys yra sąžinė, jo šviesa – išmintis. [...] Pilnai išmintingas žmogus žino save esantį Amžinoj Visatos Priežastyj, save esantį vieną su šita Priežastimi.“<sup>25</sup> Žmogaus esmė, jos atsiskleidimas žmoguje Vydūno mokyme yra ir mistikos, ir autentiško bei laimingo gyvenimo, ir sveikatos pagrindas. Bėmė išskiria dieviškąsias vertybes, vadindamas jas kokybėmis, dieviškosiomis jėgomis, kurios esančios visuose Dievo kūriniuose ir reiškiasi visokiu gėriu, o labiausiai žmoguje – „jo prote, meilėje, teisybėje, geradarybėje, romume, išmintyje, Dievo garbinime, drausminge, kūrybingume ir dorybingume.“<sup>26</sup> Bėmės manymu, tikėjimo ir intelektualinių įžvalgų apšviesta *dvasinė valia* pasireiškia žmoguje kaip *dvasios instinktas*, kuris neatsiejamas nuo asmenybės vidinės laisvės ir jo atsakomybės bei etikos.

Vokiečių mistikų darbuose antropologinėmis sąvokomis Dievą apibūdinti vengiama, visgi kelios savybės minimos, iš kurių svarbiausioji yra meilė. Vydūnas kaip esminius dieviškumo ir tikrojo žmoniškumo požymius išskiria Išmintį, Galią ir Meilę. Tad siekiant supanašėti su Dievu – pirmiausiai reikia iškilti iš silpnumo, neišmanymo ir tapti stipriu, išmintingu, mylinčiu. Veikale „Apsišvietimas“ Vydūnas aprašo žmogaus pasiektą dieviškumo būseną: „Prie išminties artyn priėti yra ją viduje pajauti, vienu su ja būti, Išmintimi pastoti. Tuomet žmogus yra tapęs džiaugsmo ir palaimos viduriu. [...] Pilna vienybė yra atsiekta. O tai esti Šviesiausioji Meilė. [...] Visa galybė jojo rankose yra. Visa grožybė iš jo spindi. Apsišvietęs jis yra iš tikrųjų. O ne vien tai. Pats jisai yra pastojęs pati šviesa. Pati amžinoji šviesybė jame šviečia.“<sup>27</sup>

Mistikų mokyme gera žmogaus savijauta ir laimė siejama su jo žmoniškumo (dieviškumo) lygmeniu. „Kuo labiau žmogus priartėja prie to, kad jis taptų imlus Dievo įtakai, tuo jis laimingesnis [...]. Bet imliu galima pasidaryti tik per supanašėjimą su Dievu; nuo supanašėjimo laipsnio priklauso imlumo Dievui laipsnis.“<sup>28</sup> Eckharto manymu, mums reikia taip ilgėtis Dievo, kad jis panorėtų gimti mumyse. Taip, kaip Vydūno mokyme Dievop einančiam žmogui svarbu yra pasišvęsti Didžiajam Slėpiniui ir tam, kas gera, gražu, kilnu, taip Eckhartui svarbus yra

<sup>24</sup> Ten pat, p. LXXXV.

<sup>25</sup> Vydūnas. *Apsišvietimas*, 1909, Tilžė, p. 10–11.

<sup>26</sup> Якоб Беме. *О тройственной жизни человека*, Санкт-Петербург, 2007, p. 6.

<sup>27</sup> Vydūnas. *Apsišvietimas*, 1909, Tilžė, p. 78–79.

<sup>28</sup> J. Eckhart. *Traktatai ir pamokslai*, 1998, Vilnius, p. 154.

*atsižadėjimas*, nes jis vedas žmogų į tyrumą, nuo jo – į paprastumą, o nuo paprastumo – į pastovumą, – būtent šios savybės daro žmogų panašų į Dievą.

Negatyvių emocijų ir kančios klausimai išsamiausiai aptariami Eckharto mokyme. Teigiama, jog dažniausiai „visokia sumaištis ir neramumas kyla iš savivalės, nesvarbu, ar mes tai suvokiame, ar ne.“<sup>29</sup> Toji savivalė – tai *Dievo karalystės tvarkos* nepaisymas. Eckhartas tvirtina, jog tiek, „kiek žmogus sielvartauja ir neturi paguodos, tiek jis veikė ne vien dėl Dievo“, arba kitaip tariant – nutolęs nuo Dievo valios, nuo savo esmės, jo vadinamos Dievo kibirkštėle. Eckhartas kalba ir apie kitą kančios rūšį, kuri remiasi Dievo valia, kai kenčiama „Dieve ir Dievas kenčia kartu“, bet tai žmogaus savijautai destruktivaus poveikio neturi, netgi priešingai – teikia paguodą bei palaimą. Ši kančia siejama su žmogaus ištikimybe sau ir dvasiniu augimu bei Dievo gimimu sieloje. Bėmė beprasmį žmogaus gyvenimą sieja su mirties baime, teigdamas, jog tas, kuris bijosi mirties, išties bijo ir gyvenimo, o tai žmogaus būtį daro sunkiai pakeliamą.

A. Silezietis dveilyje *Tavo nerimas – tavyje*, psichoemocinius sutrikimus sieja su *nuodėme* ir silpnybėmis – tai savimeilė, vidinė nešvara, dėmesys išorinio pasaulio blizgesiui ir tuštybei, dvasinis apakimas, abejingumas tiesai, nutolimas nuo Dievo ir kt. Jis klausia pašnekovo, kas jį kankina, ir tuoj pat atsako, jog „tai nuodėmė – tavyje pačiame, / ramybės nuo jos nėra nei naktį, nei dieną.“ Paminėtinos A. Sileziečio mintys apie vidinį žmogaus kalėjimą – patariama nekaltinti pasaulio, o išvysti spyną ir ja užrakintą pasaulį pačiame savyje. Jo išryškintos *vidinio žmogaus* ypatybės iš esmės sutampa su Eckharto bei Vydūno žmogaus esmės, tikrojo žmoniškumo (dieviškumo) savybėmis. Dveilyje *Sąžinė nurodo kelią*, kaip ir Vydūnas, tarp sąžinės ir Dievo valios žmogui jis deda lygybės ženklą: „Tu sąžinės paklausk, paklydęs kelyje: / Tučtuojau savo kelią atgręši į Dievą.“<sup>30</sup>

Vydūno mokyme kančios priežastys labai panašios – tai gyvenimo dėsnių, Dievo įstatymų nepaisymo pasekmė. Pavydą, pyktį, bejėgiškumą, neviltį, kančią išgyvenantys dramų personažai pasižymi menku sąmoningumu, puikybe, egoizmu, nesavarankiškumu, priklausomybe nuo kitų žmonių ar savo paties geismų. Dramoje „Pasveikimas“ *Kvaiša* pasveiksta tik tada, kada suvokia turįs vadovautis žmoniškumu, kuris čia traktuojamas tikroju gydytoju: „Aš pagijau! Aš pasveikau! Ar ne stebuklas! Manų pabudo žmoniškasis noras. Gyvensiu žmoniškai. [...] Aš bėgau galo pats pasidaryti, o sutikau gyvybę! [...] Kaip man sušvito, traukiant gaivų orą, jo skaistumą, tai manyje ir tuoj patsai žmogus pabudo! Gyvent pradėjo ir gyventi nori.“<sup>31</sup>

Šia mistikų logika remiantis, stresai, psichoemociniai sutrikimai paprastai yra nutolimo nuo savo esmės (Dievo valios), moralės nepaisymo, o psichologų kalba kalbant – *egzistencinio vakuumo, prasmės praradimo* (V. Frankl, A. Maslou) pasekmė. Vydūnas filosofinėje ir grožinėje kūryboje išryškina buvimo *sau-žmogumi, saviškumo* (autentiškumo), tai yra – buvimo savimi

<sup>29</sup> Ten pat, p. 55.

<sup>30</sup> Ангелус Силезиус: *Херувимский странник*, 1999, Санкт-Петербург, p. 357.

<sup>31</sup> Vydūnas. *Pasveikimas*, 1934, Tilžė, p. 41–42.



svarbą. K. Rodžersas, remdamasis filosofu S. Kierkegoru, tvirtina, jog dažniausiai neviltis išgyvenama nebūnant ar nenorint būti savimi, „bet stipriausia nevilties forma yra pasirinkimas *būti kuo nors kitu nei savimi*.“<sup>32</sup> Psichoterapeutas A. Alekseičikas kančios ir ligos priežastis įžvelgia būtent nutolime nuo žmoniškumo ir savo tapatybės, ligą traktuodamas netgi kaip išpėjantį draugą (!), kad ne taip gyvenama. Sveikimo procesą šis gydytojas traktuoja lygiai taip, kaip Vydūnas ir kiti mistikai: „Instinktas turi išgydyti kūną, dvasia – išgydyti sielą. [...] Čia išgyjimas – tai išgyjimas paties pastangomis, tik ne iš apačios, o iš viršaus“.<sup>33</sup>

Visi mąstytojai savo kūriniuose pabrėžia, jog savaime laimingu, tobulu ar dievišku netampama – norint pasiekti šviesesnę būtį, būtinos paties žmogaus pastangos. *Palaima – tavyje pačiame*, – primena Silezijus, ją pasiekti galima tik kasdienėmis savo paties pastangomis, todėl ragina *kasdien augti*, tobulėti ir tapti *suaugusiu* bei *brandžiu* žmogumi. Šis augimas vyksta pirmiausia ne išorine veikla, o vidiniu darbu, augant tarsi iš *vidaus* – atsiskleidžiant esmei, dvasinėms galioms. Vydūno misterijose „Ragana“ ir „Jūrų varpai“ vaizduojama žmogaus Dievoieška, kur herojai įveikia didžiulį tiek socialinės aplinkos, tiek savo prigimties jėgų (*pažmoniškumo*) pasipriešinimą, ir tik jas įveikę, pasiekia dieviškąją šviesą, stiprybę, palaimą. Vydūno ir vokiečių mistikų darbuose pasitikėjimas savo esme ir Dievu bei jo valia sutampa, ir tai yra gyvojo tikėjimo esmė. Teologas Tillichas misticizmą apibūdina tiesiog „drąsos būti šaltiniu“, įveikiant abejonės ir beprasmybės, likimo ir mirties nerimą. Psichoterapeutas Alekseičikas, atskleisdamas *terapinio tikėjimo* pobūdį, iš esmės kalba apie mistinį (gyvąjį), asmenybę auginantį tikėjimą, remdamasis, beje, ir šventųjų mintimis: „tikėjimas apima ne tik pradžią ir esmę, bet ir visų dieviškųjų, viena iš kitos kylančių žmogaus dorybių pradžias ir esmes.“<sup>34</sup>

### Apibendrinimas ir išvados

Vydūnas ir vokiečių mistikai, kaip ir egzistencinės psichologijos atstovai, žmogaus esmės sklaidą ir autentišką būtį traktuoja kaip pagrindinę sveikos asmenybės ir jos atsparumo stresui bei žalingiems sveikatai įpročiams sąlygą. Kita vertus, sureikšminęs elementariusius poreikius bei savo įgeidžius, ir ignoruodamas tai, kas žmogiškojoje prigimtyje esmingiausia (žmoniškumą, sąmoningumą, individualią misiją ir pan.), – žmogus neišvengiamai patiria nerimą, kuris, anot K. Horney, dažnai neigiamas, racionalizuojamas, slopinamas kvaišalais ir kt. Mistikai tai vadina *nuodėme*, Vydūnas ir A. Maslou – žmoniškumo stoka, psichologai – egzistenciniu vakumu, transcendencijos stygiumi. Svarbiausių žmogaus būties aspektų (*Dievo įstatymų*) ignoravimas negali neturėti pasekmių – tiek psichoemociinei, tiek fizinei žmogaus sveikatai. Tikėjimas, gyvenimas savo esme – autentiškoji būtis – yra svarbiausioji sveikatos sąlyga, nepalyginamai reikšmingesnė už racionaliąją mitybą ar kūno kultūrą.

<sup>32</sup> Carl R. Rogers. *Apie tapimą asmeniu*, 2005, Vilnius, p. 107.

<sup>33</sup> *Gydyti gyvenimu: Aleksandro Alekseičiko intensyvus terapinis gyvenimas*, 2008, Vilnius, p. 80.

<sup>34</sup> Ten pat, p. 178.

## Literatūra:

1. Bagdonavičius V. *Spindulys esmi begalinės šviesos: etiudai apie Vydūną*, 2008, Vilnius.
2. Eckhart J. *Traktatai ir pamokslai*, 1998, Vilnius.
3. Eretas J. *Meister Eckhartas iš Hochheimo*, 1930, Kaunas.
4. Frankl V. *Sielogyda: gydytojo rūpestis – siela*, 2006, Vilnius.
5. *Gydyti gyvenimu: Aleksandro Alekseičiko intensyvus terapinis gyvenimas*, 2008, Vilnius.
6. Gudaitytė B. *Mistinė patirtis ir kalba: mokytojo Eckharto kelias*, 2007, Kaunas.
7. Jakušovaitė I. *Medicinos filosofija: probleminio mokymo(si) knyga*, 2011, Kaunas.
8. Horney K. *Neurotiška mūsų laikų asmenybė*, 2008, Vilnius.
9. *Kultūra ir religija* [sudarytojas S. Juknevičius], 1995, Vilnius.
10. Maslow. *Būties psichologija*, 2011, Vilnius.
11. Rogers C. *Apie tapimą asmeniu: psichoterapeuto požiūris į psichoterapiją*, 2005, Vilnius.
12. Tillich P. *Drąsa būti*, 1999, Vilnius.
13. Vydūnas. *Apsišvietimas*, 1909, Tilžė.
14. Vydūnas. *Mūsų uždavinys*, 1921, Tilžė.
15. Vydūnas. *Raštai, t. 4*. 1994, Vilnius.
16. Vydūnas. *Pasveikimas*. 1934, Tilžė.
17. Якоб Бёме. *Аурора или утренняя заря в восхождении*. 1914, Москва.
18. Якоб Бёме. *О тройственной жизни человека*. 2007, Санкт-Петербург.
19. Герхард Вер. *Якоб Бёме сам о себе*, 1998, Челябинск.
20. Ангелус Силезиус: *Херувимский странник*, 1999, Санкт-Петербург, Наука.
21. *Athenaeum*: Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 1930–138.
22. *Filosofija. Sociologija*: Lietuvos mokslų akademija, Vilnius, 1990–.
23. *Kultūrologija*: Kultūros ir meno institutas, Vilnius, 2000–.
24. *Psichologija*: mokslo darbai, Vilniaus universitetas, Vilnius, 1993–.

## VYDŪNAS AND GERMAN MYSTICISM: FAITH AND SPIRITUAL, PSYCHOEMOTIONAL HEALTH

### Rima Palijanskaitė

#### Summary

Vydūnas and German mystics, like the representatives of existential psychology, understand the development of human essence and authentic way of being as the main condition for the healthy personality and his (her) resistance to stress and bad habits. People too often ignore what is the most essential in human being (that would be humanity, consciousness, authenticity), limiting themselves with satisfying their carnal needs and desires. Mystics call that a sin, Vydūnas and Maslow call that a lack of humaneness, psychologists call that existential vacuum. Ignoring or violating the fundamental laws of being (of God) inevitably results in adverse after-effects on person's mental and physical health. Vydūnas and German mystics remind us of a very important thought for modern society: that instead of fighting with "wind mills", we should pay more attention to the primary causes of stress and psycho-emotional disharmony.

Iš: „Į sveiką gyvenimą ir skaidrią būty Vydūno keliu“: tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija: programa ir konferencijos medžiaga. Klaipėda, 2013.